

О.С. ТАРАН,

аспірантка

(Прикарпатський національний університет
імені В. Стефаника)

(Науковий керівник професор В.В. Луць)

ІСТОТНІ УМОВИ БАГАТОСТОРОННЬОГО ДОГОВОРУ

Ключові слова: багатосторонній договір, істотні умови, предмет договору, спільна мета, ціна.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасних умовах цивільно-правовий договір виступає як один із найефективніших механізмів регулювання суспільних відносин. Феномен договору, попри значну кількість наукових досліджень залишається все ще недостатньо вивченим. Розвиток економіки, виникнення нових договірних типів та видів, адаптація вітчизняних правових актів до європейських та світових стандартів обумовлюють необхідність постійного удосконалення українського законодавства.

Договір не лише впливає на динаміку цивільних відносин, але й визначає зміст прав та обов'язків учасників конкретного договірного зобов'язання [9, 19]. Однією із заперук ефективності договору як регулятора є його чинність, що визначається залежно від наявності у договорі істотних умов. У зв'язку з цим, встановлення істотних умов будь-якого договору, в тому числі й багатостороннього, набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичну розробку істотних умов цивільно-правових договорів здійснювали Л.В. Андреева, С.М. Бервено, М.І. Брагінський, В.А. Васильєва, В.В. Вітрянський, Ф.І. Гавзе, А.С. Грунський, О.Г. Єршов, І.І. Зазуляк, О.С. Іоффе,

В.В. Кулаков, В.В. Луць, В.О. Нюняєв, І.В. Стрижак. Істотні умови окремих різновидів багатосторонніх договорів (договорів про спільну діяльність, засновницьких договорів) досліджували у своїх працях О.Є. Блажівська, М.П. Журавльов, С.М. Ілюшніков, Т.В. Ламм, О.Б. Савельєв, Г.В. Цепов, К.В. Шаперенков, Г.В. Юровська. Проте проблематика істотних умов багатосторонніх договорів залишається недостатньо розробленою, що зумовлено низкою причин, серед яких відсутність дефініції багатостороннього договору у законодавстві, неоднакове його тлумачення в науці та практиці, наявність у доктрині різних підходів до розуміння предмета договору, відплатності чи безвідплатності багатосторонніх договорів, їх строковості чи безстроковості.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – встановити істотні умови багатостороннього договору шляхом визначення предмета багатостороннього договору та інших умов, які є істотними для договорів даного типу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Частина 4 ст. 626 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК) встановлює, що до договорів, які укладаються більш як двома сторонами (багатосторонні договори), застосовуються загальні положення

про договір, якщо це не суперечить багатосторонньому характеру цих договорів [12]. Учасники багатосторонніх договорів прагнуть досягнути єдиної, спільної мети, а тому у системі цивільно-правових договорів за спрямованістю мети багатосторонні договори складають окремий договірний тип. До типу багатосторонніх договорів належать договори про спільну діяльність, договори про заснування юридичної особи (наприклад, засновницький договір ТОВ), договори про заснування та регулювання діяльності юридичної особи (засновницький договір повного товариства), договори про поділ майна (договір про поділ спадкової майна).

Найважливіші елементи змісту будь-якого договору відображаються у його істотних умовах [7, 12]. Відповідно до ст. 638 ЦК істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. Для того, щоб будь-який договір вважався укладеним, його сторони повинні у належній формі досягти згоди з усіх істотних умов.

Першою істотною умовою будь-якого договору, у тому числі багатостороннього, є умова про предмет, що вказує на сутність (тип та вид) зобов'язання, що породжується договором [13, 94–95]. Таким чином, предмет договору про спільну діяльність, договору про заснування юридичної особи чи договору про поділ майна повинен відображати їх належність до типу багатосторонніх договорів. У чинному законодавстві відсутня дефініція предмета договору, що зумовлює неоднакове його розуміння у цивілістичній доктрині.

Одні науковці предмет договору отожднюють із його об'єктом (реччю, майновими правами, роботами, послугами) [6, 9], інші визначають предмет договору як дії (або бездіяльність), які повинна вчинити (або утриматись від вчинення) зобов'язана сторона [10, 129]. Найбільш поширеною є

концепція складної внутрішньої структури предмета договору, прихильники якої вважають, що предмет договору відображає основну характеристику зобов'язання та включає юридичний об'єкт (дії, які за договором повинен вчинити боржник – виконати роботу, надати послугу, передати річ тощо) та матеріальний об'єкт (реч або інше благо, на яке ці дії спрямовані [8, 107; 2, 26].

Визначення предмета договорів про спільну діяльність, договорів про заснування юридичних осіб та інших видів багатосторонніх договорів повинно ґрунтуватись на особливостях, зумовлених багатостороннім характером цих договорів і здійснюватись на основі загального для них поняття – «предмет багатостороннього договору». Водночас при тлумаченні предмета багатостороннього договору слід враховувати, що його розуміння має, з одного боку, відповідати хоча б одному із цивілістичних підходів до предмета договору, а з іншого – відображати основні ознаки власне багатостороннього договору.

Для формулювання предмета багатостороннього договору використаємо концепцію складної внутрішньої структури предмета договору, оскільки предмет – це істотна умова договору, яка вказує на сутність договірної зобов'язання та не може обмежуватись лише характеристикою конкретної речі, майна чи іншого блага, але й повинна обов'язково містити вказівку на дії, які вчиняють сторони для виконання договору.

У багатосторонніх договорах учасники прагнуть досягнути єдиної, спільної мети. Досягнення цієї мети відбувається у процесі та завдяки спільній діяльності усіх учасників. Саме у спільній діяльності виражається сутність зобов'язання, що виникає з багатостороннього договору. Зокрема, при здійсненні спільної діяльності кожен учасник багатостороннього договору виступає як окрема сторона і володіє приблизно однаковим комплексом прав та обов'язків, а тому для багатосторонніх до-

говорів не характерна ситуація, коли одна сторона за договором повинна вчинити активні дії, а інша сторона може залишатись пасивною. У багатосторонньому договорі немає чітко визначеної зобов'язаної сторони, адже кожен учасник відповідає перед усіма іншими учасниками, і навпаки. Для того, щоб спільно діяти, учасники повинні довіряти одне одному.

Оскільки сутність зобов'язання, що виникає із багатостороннього договору (спільна мета, довірчий характер відносин між учасниками, виступ кожного учасника як окремої сторони тощо) реалізується у спільній діяльності, то саме спільна діяльність і є предметом багатостороннього договору. Спільна діяльність може передбачати як вчинення учасниками певних активних дій (здійснення реєстрації юридичної особи, відкриття рахунків в банку, внесення вкладів тощо), так і утримання від вчинення певних дій (нерозголошення певної інформації про діяльність чи склад учасників багатостороннього договору, утримання від здійснення дій, що перешкоджатимуть веденню спільної діяльності тощо).

Об'єкт договору поділяється на юридичний (дії, які вчиняють сторони договору) та матеріальний (річ або інше благо, на яке ці дії спрямовані). Юридичним об'єктом багатостороннього договору є дії учасників, які залежно від того, який саме багатосторонній договір укладено, можуть полягати у діях із створення юридичної особи; діях із створення та регулювання діяльності юридичної особи; діях із здійснення спільної діяльності без створення юридичної особи; діях із поділу майна.

Матеріальний об'єкт може бути виділений не у всіх багатосторонніх договорах, оскільки існують багатосторонні договори, не пов'язані з необхідністю учасників об'єднувати свої майнові внески чи створювати статутний капітал (наприклад, договори про спільну діяльність без об'єднання вкладів учасників). У всіх інших багатосторонніх договорах є матері-

альний об'єкт. Так, матеріальним об'єктом багатостороннього договору із створення юридичної особи та багатостороннього договору із створення та заснування юридичної особи є внески учасників у спільну діяльність; багатостороннього договору із спільної діяльності без створення юридичної особи (крім договорів, що не передбачають об'єднання внесків учасників) – вклади учасників у спільну діяльність; багатосторонніх договорів із поділу майна – майно, яке кожен із учасників отримає в результаті здійснення поділу.

Крім предмета, істотною умовою багатостороннього договору є спільна мета учасників. Спільна мета не входить до складу предмета, а є самостійною істотною умовою багатостороннього договору. Крім спільної мети, окремий учасник багатостороннього договору може мати додаткову (акцесорну) мету, яка є похідною від спільної мети та реалізується лише разом із нею [11, 29]. Між спільною діяльністю як предметом багатостороннього договору та спільною метою учасників багатостороннього договору існує нерозривний взаємозв'язок – мета може бути досягнута лише у результаті здійснення спільної діяльності, а те, яка саме діяльність здійснюється, залежить від характеру спільної мети.

Згідно з чинним законодавством сторони зобов'язані погодити також ціну та строк дії договору. Строк не є істотною умовою багатосторонніх договорів, оскільки вони можуть бути як строковими, так і укладеними на невизначений строк (наприклад, з положень ч. 1 ст. 1142 ЦК випливає, що договір простого товариства може бути безстроковим).

Ціна є істотною умовою відплатних договорів, а тому для того, щоб визначити, чи ціна є істотною умовою багатосторонніх договорів, слід встановити чи дані договори за своєю природою є відплатними чи безвідплатними. Частиною 5 ст. 626 ЦК закріплено презумпцію відплатності цивільних договорів, відповідно до якої договір

є відплатним, якщо інше не встановлено договором. Законом або не впливає із суті договору. Критерієм поділу договорів на відплатні та безвідплатні прийнято вважати наявність чи відсутність зустрічного надання (еквіваленту). Так, відплатними є договори, за якими кожна із сторін повинна отримати плату або інше зустрічне надання за виконання своїх обов'язків, а безвідплатними – договори, у яких лише одна із сторін здійснює дії майнового характеру і не отримує від іншої сторони зустрічного майнового задоволення [1, 12].

Припустимо, багатосторонні договори є безвідплатними договорами. Кожен учасник у багатосторонньому договорі має однаковий правовий статус і наділений, як правило, тотожним комплексом прав та обов'язків. Натомість у безвідплатних договорах не існує такого балансу між учасниками, оскільки за змістом даних договорів лише одна із сторін вчиняє на користь іншої певну дію майнового характеру і не отримує нічого взамін. Відповідно у безвідплатному договорі завжди лише одна сторона отримує щось за договором. Багатосторонні договори вчиняються заради досягнення учасниками певної спільної мети, тобто в інтересах усіх учасників. Кожен окремих учасник отримує щось лише тоді, коли всі інші учасники теж щось отримують. Такі особливості багатосторонніх договорів не дозволяють трактувати їх як безвідплатні договори.

Відплатними є багатосторонні договори, спрямовані на створення юридичної особи, оскільки учасники даних договорів, здійснюють дії із створення та реєстрації юридичної особи, в результаті діяльності якої у засновників можуть виникнути певні матеріальні вигоди [4, 577]. Аналогічно відплатними є багатосторонні договори, метою яких є створення та регулювання діяльності юридичної особи, що підтверджується наявністю в учасника повного товариства та вкладника командитного товариства права одержувати частину прибутку товариства в порядку, встановле-

ному засновницьким договором (ст. 123, 137 ЦК). Відплатними є багатосторонні договори, метою яких є здійснення поділу майна, оскільки учасники даних договорів у результаті їх виконання стають власниками певного майна. Залишається ще один вид багатосторонніх договорів – багатосторонні договори, метою яких є здійснення спільної діяльності без утворення юридичної особи.

Стаття 1130 ЦК передбачає можливість укладення договору про спільну діяльність з об'єднанням вкладів учасників (договір простого товариства) та без об'єднання вкладів учасників. За договором простого товариства сторони беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети. Договір простого товариства є відплатним, оскільки кожен учасник вносить вклад у спільну діяльність, що надає йому право брати участь у розподілі прибутку або іншого майнового результату, отриманого у процесі спільної діяльності (продукції, плодів тощо). Крім того, внесене учасниками як вклад у спільну діяльність майно стає їх спільною частковою власністю. Таким чином, учасники договору простого товариства отримують майнове задоволення у вигляді внесення вкладів у спільну справу, набуття у власність майна, а тому договір простого товариства є відплатним навіть у тому випадку, коли спільна діяльність не спрямована на отримання прибутку [3, 819–820].

Водночас, існують договори про спільну діяльність, за якими учасники не зобов'язуються вносити вклади, а тому вони за загальним правилом не є відплатними. Проте якщо учасники договору про спільну діяльність без об'єднання вкладів прагнуть отримати прибуток, то такий договір так само буде відплатним. Досить складно навести приклад конкретного багатостороннього договору, учасники якого водночас зобов'язуються спільно діяти для досягнення некомерційної мети; не вносять вклади у спільну діяльність; можуть

досягнути некомерційної мети без будь-яких дій майнового характеру.

Рівний правовий статус кожного із учасників багатостороннього договору, необхідність або внести внески у спільну діяльність, або вчинити певні дії майнового характеру свідчать, що багатосторонні договори є відплатними договорами. Особливість відплатності багатосторонніх договорів полягає у тому, що майнове надання учасники отримують не один від одного (як у більшості відплатних договорів), а у процесі вчинення дій, спрямованих на досягнення спільної мети.

Актуальним є питання, що слід вважати ціною відплатного багатостороннього договору. За логікою, ціна багатостороннього договору повинна обчислюватись у розмірі суми внесків його учасників у спільну діяльність, оскільки прагнення учасників отримати прибуток або досягнути іншу комерційну мету завжди зумовлює необхідність внесення кожним із них певного майнового вкладу. Проте не всі науковці згодні вважати ціною договору суму вкладів його учасників. Існує думка, що ціна договору еквівалентна найбільшому за вартістю вкладу учасника [5, 769]. Визначати ціну багатостороннього договору залежно від вартості лише одного із вкладів учасників не варто, оскільки у багатосторонньому договорі кожен учасник має однаковий правовий статус, а тому якщо один учасник повинен внести майновий вклад, то і на інших учасників покладається аналогічний обов'язок. Відповідно – визначення ціни багатостороннього договору залежно від одного із вкладів учасників порушує той баланс, який існує між сторонами даного договору. Слід також врахувати, що не завжди вклад учасника є конкретною грошовою сумою, оскільки ЦК передбачає, що вкладом можуть бути не лише грошові кошти, але й інше майно учасника,

його професійні та інші знання, навички та вміння, ділова репутація, ділові зв'язки.

Вважаємо, що ціну відплатного багатостороннього договору слід визначати як суму внесків усіх учасників договору. Ціною багатостороннього договору, метою якого є створення юридичної особи, а також багатостороннього договору, спрямованого на створення і регулювання діяльності юридичної особи після здійснення її державної реєстрації, є сукупний розмір вкладів учасників до статутного (складеного) капіталу товариства (для АТ – сума вартості акцій товариства, що придбає кожен із учасників); ціною багатостороннього договору, метою якого є спільна діяльність без утворення юридичної особи, – сукупний розмір внесків учасників у спільну діяльність; ціною багатостороннього договору, метою якого є здійснення поділу майна, – вартість майна.

Висновки. Істотними умовами багатостороннього договору є предмет, спільна мета учасників та ціна. Предметом багатостороннього договору є спільна діяльність. Предмет багатостороннього договору включає юридичний і матеріальний об'єкт. Юридичним об'єктом є дії учасників багатостороннього договору, які залежно від того, який саме багатосторонній договір укладено, можуть полягати у діях із створення юридичної особи; діях із створення та регулювання діяльності юридичної особи; діях із здійснення спільної діяльності без створення юридичної особи; діях із поділу майна. Матеріальним об'єктом багатосторонніх договорів (крім договорів, які не передбачають об'єднання вкладів учасниками для спільної діяльності) є внески учасників або майно у багатосторонніх договорах із поділу майна. Багатосторонні договори є відплатними договорами, а тому їх істотною умовою є ціна.

Список літератури:

1. *Вавженчук С.Я.* Деякі теоретико-практичні питання класифікації цивільно-правових договорів / С.Я. Вавженчук // Адвокат. – 2009. – № 10. – С. 12–15.
2. *Гавзе Ф.И.* Обязательственное право (общие положения) / Ф.И. Гавзе. – Минск : Из-во БГУ им. В.И. Ленина. – 1968. – 126 с.
3. *Гражданское право* : в 3-х т. – Т. 2 / Е.Н. Абрамова, Н.Н. Аверченко, К.М. Арсланов [и др.] ; под ред. А.П. Сергеева. – М. : РГ-Пресс, 2011. – 880 с.
4. *Гражданское право* : в 4 т. – Том 4. Обязательственное право / отв. ред Е.А. Суханов. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 816 с.
5. *Гражданское право* : учеб. : в 3 т. – Т. 2 / под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М. : ТК Велби, 2003. – 848 с.
6. *Егорова М.А.* Коммерческие договоры : учебное пособие / М.А. Егорова. – М. : Волтерс Клувер, 2011. – 336 с.
7. *Зазуляк І.І.* Істотні умови договору: теоретичний аспект : автореф. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / І.І. Зазуляк. – К., 2009. – 16 с.
8. *Кулаков В.В.* Обязательство и осложнения его структуры в гражданском праве России : монография / В.В. Кулаков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : РАП ; Волтерс Клувер, 2010. – 256 с.
9. *Луць В.В.* Договір як регулятор цивільних відносин / В.В. Луць // Право України. – 2012. – № 9. – С. 19–25.
10. *Стрижак І.В.* Проблема визначення поняття «предмет договору» / І.В. Стрижак // Вісник Академії митної служби України. – 2010. – № 2 (5). – С. 124–129.
11. *Таран О.С.* Мета багатостороннього договору / О.С. Таран // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 9. – С. 27–30.
12. *Цивільний кодекс України* в редакції від 16 січня 2003 року зі змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
13. *Цивільне право України* : підручник : у 2 т. – Т. 2 / В.І. Борисова, Л.М. Баранова, І.В. Жилінкова [та ін.] ; за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 552 с.

РЕЗЮМЕ

Стаття посвячена дослідженню змісту багатостороннього договору як угоди. Визначено, що до суттєвих умов багатостороннього договору належать предмет багатостороннього договору, загальна мета учасників та ціна.

SUMMARY

The article investigates the content of a multilateral contract as a transaction. It is determined that the essential conditions of a multilateral contract include the subject of a multilateral contract, the common aim and the price.

*Рекомендовано кафедрою цивільного,
господарського права та процесу*

Подано 12.03.2013.